

L'Església catalana i les relacions interreligioses

Antoni Matabosch

Representant catòlic al Grup de Treball Estable de Religions (GTER)

De la uniformitat a la diversitat

No hi ha cap dubte que el pluralisme religiós ha crescut extraordinàriament en els darrers decennis. Fa una quarantena d'anys la nostra societat era molt més uniforme en pensaments i criteris. El conjunt de la població era catòlica, o al menys apareixia com a catòlica, i l'excepció eren els no catòlics (membres d'altres confessions cristianes, d'altres religions, ateus o agnòstics).

Se sabia ben poca cosa dels protestants i dels ortodoxos. A partir del Concili Vaticà II s'inicià una etapa d'interès per conèixer la realitat protestant, ja vingués de la tradició més catòlica, per exemple en el llibre de Robert Saladrígues, *Las confesiones no católicas de España* (1971), o bé de tradició més protestant com el llibret del Pastor Joan González, *El protestantisme a Catalunya* (1969). Només el llibre de Joan Estruch, *Los protestantes españoles* (1968) s'atreveix a quantificar i distribuir les comunitats protestants geogràficament. Estruch calcula que a l'any 1961 hi havia a Catalunya uns 5.000 protestants repartits en 82 comunitats. Es desconeix el nombre de membres que hi havia d'altres religions. Es coneguda una sinagoga jueva i poc més. El coneixement que es podia tenir d'altres religions venia a través d'alguns llibres i dels viatges. El fenomen religiós a Catalunya s'identificava amb el catolicisme.

En quatre dècades el panorama ha canviat molt. La diversitat s'ha anat incrementant. En primer lloc entre creients i agnòstics/ateus,

En quatre dècades el panorama ha canviat molt. La diversitat s'ha anat incrementant. En primer lloc entre creients i agnòstics/ateus, donat que aquests darrers ja formen un 25 % de la població.

donat que aquests darrers ja formen un 25 %, com a mínim, de la població. Les comunitats protestants s'han més que quintuplicat i ara hi ha a Catalunya 453 llocs de culte protestant. Els ortodoxes han passat d'un parell a 18 comunitats. Els llocs de pregària musulmana són 169 (Vegeu el quadre i els mapes encarregats per la Direcció General d'Afers Religiosos de la Generalitat de Catalunya). Aquest augment de la diversitat religiosa s'ha degut a diversos fenòmens: l'increment vegetatiu, les conversions i, d'una manera molt especial, a causa de la immigració d'Amèrica Llatina (protestants), de l'Europa de l'Est (protestants i ortodoxos) i d'Àfrica i Àsia (especialment musulmans).

Davant d'aquest pluralisme religiós creixent els ciutadans han reaccionat de maneres molt diverses. Uns empren mecanismes d'auto-defensa i tendeixen a construir guetos culturals i religiosos separats i impenetrables. Altres, s'inclinen a la indiferència, no volen mirar i viuen com si els altres, diferents, no hi fossin. N'hi ha que es deixen portar per la por i reaccionen contra tot el que és nou i acusen als nous arribats de tota mena de mals. Uns altres, fins i tot hi veuen una oportunitat de profit injust i despietat. Molts membres de l'Església catòlica catalana tenen també aquestes reaccions equivocades, però cal remarcar que en l'Església s'han fet i s'estan fent molts i bons esforços per tal de potenciar les relacions ecumèniques i interreligioses.

Iniciatives d'acostament i diàleg

Durant el segle XX les relacions entre les confessions cristianes i també entre diferents religions han sofert un canvi notable. Als inicis del segle XX molts missioners protestants s'adonen que la divisió cristiana dificulta l'evangelització a Àfrica i Àsia i inicien un moviment (que més tard s'anomenarà "ecumènic") a fi de refer la unitat perduda entre els cristians a causa del trencament amb les comunitats d'o-

rient i la posterior Reforma protestant. El moviment ecumènic troba tot seguit l'ajut dels ortodoxes i posteriorment de l'Església catòlica en el Concili Vaticà II i es basa en uns principis bastant nous que permeten crear una dinàmica nova. En primer lloc, cal acceptar una veritable llibertat religiosa, tant pel que fa a la de cada persona com a la del reconeixement dels estats. És necessari afirmar que cap comunitat cristiana té tota la veritat evangèlica en exclusiva i de forma ja perfecta, de manera que la unitat no s'ha de fer a base de l'absorció o del retorn, sinó a base de caminar junts a fi de ser més fidels als propis orígens que són comuns a tots. Així es redescobreix i es practica el diàleg entès com qualsevol forma de comunicació entre persones, grups o comunitats, en una atmosfera de sinceritat, de mútua confiança, de respecte i llibertat, en què els dialogants pretenen ajudar-se en una millor comprensió de la veritat, amb una obertura a les opinions i posicions dels altres, a partir dels propis criteris o de la pròpia identitat.

D'una opció de diàleg sincer i profund han sorgit el Consell Mundial d'Esglésies (des de 1948) i més d'un centenar de Grups de Diàleg entre confessions que han portat a un seguit d'acords sobre temes tradicionalment controvertits. Cal assenyalar especialment els acords entre catòlics, anglicans i luterans sobre l'Eucaristia, en què les seculars divergències sobre la presència real o no de Jesucrist i el seu caràcter sacrificial han quedat superades a partir de l'aprofundiment de la noció bíblica de «memorial», que permet afirmar una presència real però espiritual de Jesús mort i ressuscitat. S'ha assolit també un acord històric entre catòlics i luterans sobre el tema de la salvació per la fe o per les obres, en el que es conclou que som salvats només per la fe en Jesucrist, però que la salvació ens renova completament, ens fa noves criatures.

Pel que fa a les relacions entre religions diverses, el canvi que s'ha produït en els darrers decennis ha estat especialment en les relacions i col·laboració mútua, i no a tot arreu. L'actitud de diàleg pròpiament dit s'ha desenvolupat especialment per part de les esglésies cristianes, especialment des de la creació del Consell Mundial de les Esglésies i de la celebració del Concili Vaticà II. El Concili afirmà que en les religions no cristianes hi ha ritus i doctrines que poden tenir una real

eficàcia per a la salvació dels seus seguidors, i que les religions «no rarament porten...un raig d'aquella Veritat que il·lumina tots els homes» (Nostra Aetate, n. 2). S'ha de tenir, doncs, un aprecí de les altres religions i es pot aprendre d'elles. Es tracta de mantenir un equilibri entre afirmar la voluntat salvífica universal de Déu, per una banda, i la mediació necessària i peculiar de Crist en l'obra salvadora de Déu, per l'altra. A partir d'aquí és possible un diàleg sincer i en profunditat, al menys pel que fa a l'actitud de la part cristiana. Però un veritable diàleg és encara difícil.

Actuacions catalanes a diferents nivells

Quan parlem de relacions interreligioses s'han de distingir, d'una banda, les distintes formes de relació que es poden donar entre religions i, de l'altra, els diferents nivells d'institucions que hi intervenen.

Pel que fa als nivells de relacions en aquest camp, podem distingir-ne al menys sis. Un primer àmbit és el de les relacions personals entre creients de diferents religions. Acostar-se a nivell humà, amb un contacte proper, d'apreci mutu. Amb molt d'encert Sant Agustí digué que qui no estima no coneix prou bé; l'estimació fa conèixer millor perquè situa en una posició privilegiada. Un segon nivell és el de llevar els prejudicis històrics que el pas dels segles han anat pesant en la memòria col·lectiva d'unes religions respecte de les altres i que perjudiquen molt l'apropament; en l'inconscient col·lectiu dels pobles i de les religions sempre hi ha records i imatges de fets passats que creen un mal clixé. Un pas més profund de relació és la col·laboració en temes socials, humanitaris, de servei a les persones, com poden ser defensa de drets humans, llibertat religiosa, treball, acollida d'immigrants, etc. Un quart nivell és conèixer la doctrina dels altres, d'acord amb aquell pensament també de sant Agustí que qui no coneix no pot estimar; un coneixement superficial de l'altre sol portar a moltes confusions i, en canvi, entrar en el geni d'una religió ens la fa veure com realment és. Un nivell més profund és el del diàleg enriquidor, entès com una forma de comunicació entre persones, grups o comunitats, en una atmosfera de sinceritat, de mútua confiança, de respecte i llibertat, en la que els dialogants pretenen ajudar-se en una millor com-

A Catalunya hi ha un seguit d'iniciatives interreligioses que depenen de les mateixes religions, molt especialment de l'Església catòlica.

prensió de la veritat, amb una obertrura a les opinions i posicions dels altres, a partir dels propis criteris o de la pròpia identitat. Finalment, hi ha la pregària conjunta, que per a moltes religions representa un greu problema perquè l'objecte vers on es projecta aquesta pregària, moltes vegades, varia molt de religió a religió. No és el mateix, per exemple, pregar al Déu de Abraham, als deus hinduistes o al buit budista.

En els darrers decennis, a casa nostra, treballen en el camp interreligiós un seguit d'institucions que podem agrupar en tres nivells: les administracions públiques, les institucions privades i les iniciatives dependents de les religions mateixes. Pel que fa a les Administracions, la Generalitat de Catalunya té una Direcció General d'Affers Religiosos a qui s'ha donat la responsabilitat d'atendre a les entitats religioses, exercir la representació ordinària i les relacions amb els responsables institucionals religiosos i fer estudis i informes sobre temàtica religiosa. L'Ajuntament de Barcelona creà fa anys un Centre Interreligiós de Barcelona (CIB) que recentment s'ha convertit en Oficina d'Affers Interreligiosos i que té com a finalitats el coneixement de les comunitats religioses presents en el municipi, informar, donar suport i mediar quan sigui necessari.

Pel que fa a les institucions privades, cal esmentar a l'Associació UNESCO per al Diàleg Interreligiós (AUDIR), que promou activitats per al coneixement, el diàleg i la col·laboració entre les diferents confessions religioses. Té grups de diàleg, una coral, una Xarxa Catalana d'Entitats i la revista "Dialogal". Gestiona també l'oficina de l'Ajuntament de Barcelona.. A Tavertet i al voltant de Raimon Panikar, s'ha creat la Fundació Vivarium, dedicada al foment del diàleg intercultural amb un clar accent interreligiós.

A Catalunya hi ha un seguit d'iniciatives interreligioses que depenen de les mateixes religions, molt especialment de l'Església

catòlica. Cal remarcar que totes les diòcesis catòliques fa molts anys que han nomenat Delegats d'Ecumenisme que més recentment han assumit la responsabilitat de la dimensió interreligiosa. Hi ha moltes parròquies que han assumit obertament una tasca de relació i ajuda amb altres religions a causa de la realitat immigrada, com per exemple la Parròquia del Carme al Raval de Barcelona. La realitat, però, més significativa i interreligiosa institucional plural és el Grup de Treball Estable de Religions (GTER). No es tracta d'una iniciativa d'una religió que pretén relacionar-se amb les altres o de membres particulars de diferents religions que col·laboren o dialoguen. El GTER és un grup format per representants oficials de les confessions religioses majoritàries a Catalunya que es proposa una col·laboració intensa en favor de la societat i actua en base al consens intern i el servei cara enfora. Es creà el 2004 pocs mesos abans de la celebració a Barcelona del Parlament de les Religions. Desenvolupa diferents programes, com el d'acolliment, de participació i de difusió, i actua en Comissions, com són ara la de migració o nouvinguts, centres penitenciaris i mediació/resolució de conflictes. En formen part cinc religions: jueva, musulmana, catòlica, ortodoxa i protestant. Es tracta d'una experiència original, nova i que fins ara ha donat bons fruits d'enteniment i col·laboració.

En l'àmbit de l'ensenyament a nivell universitari catòlic tenim a Catalunya dues institucions que ofereixen estudis superiors sobre altres religions. L'Institut Superior de Ciències Religioses Sant Fructuós de l'Arquebisbat de Tarragona ofereix un Màster en Història de les Religions en dos anys i ho justifica dient que «el desconeixement de les religions porta a una desconfiança envers l'altra que és diferent. Conèixer les religions és el primer pas per al diàleg interreligiós i per a descobrir els valors que cadascuna d'elles aporta a la nostra societat». L'Institut Superior de Ciències Religioses de Barcelona (ISCREB), per la seva banda, ofereix dos Màsters amb dos anys d'estudis, en aquest cas segons el Conveni de Bolonya, sobre Diàleg Interreligiós, Ecumènic i Cultural (modalitat presencial) i un altre sobre Identitat Cristiana i Diàleg (per internet). Durant el segon semestre d'aquest curs l'ISCREB i la Universitat Pompeu Fabra con-

juntament oferiran un Postgrau en “Religions i Diàleg Intercultural” de 20 crèdits ICTS, que continuarà el curs 2009-2010 amb un màster de 60 ECTS. L'oferta, doncs, és prou completa. L'ISCREB i el Diàleg Interreligiós Monàstic (DIM) organitzen des de fa tres anys una setmana d'estudis sobre religions a Montserrat.

El diàleg entre religions és sempre més complex. Malgrat tot, en l'Església catòlica a Catalunya s'han anat desenvolupant iniciatives de qualitat. A la Facultat de Filosofia de la URL ha funcionat durant alguns anys un grup de recerca universitària cristianisme/islam anomenat “Pensar per conviure”, que ha publicat tres volums de la Col·lecció *Pensar (Aportacions al pensament en diàleg a la llum de la Revelació (2004), La mística cristiana i musulmana com a lloc d'encontre (2005) i Evangelització i “Da'wa”: fronteres entre musulmans i cristians (2007))*. Aquest grup de recerca feu un procés d'integració al Grup de recerques islamo-cristianes que es fundà el 1977 a Tunísia a fi de treballar conjuntament els respectius textos religiosos (Bíblia i Alcorà) a nivell universitari. Hi ha grups a Tunísia, París, Rabat i Alger. El grup de Barcelona fou acceptat en el GRIC en l'Assemblea que es celebrà a Barcelona l'any 2007 i en aquest moment s'està reestructurant. A la Universitat Ramon Llull hi ha un “Grup de Recerca Identitat i Diàleg Intercultural” que treballa la identitat i trets específics de les grans religions monoteïstes, les estratègies pràctiques de diàleg intercultural i interreligiós, la formació de formadors en el diàleg interreligiós i l'elaboració de materials pedagògics en aquest camp. En aquest apartat cal fer esment també a les trobades anuals de Garriguella (Alt Empordà) i el “Seminari Permanent sobre Coneixement de l'Islam a Catalunya” en el si de la Fundació Joan Maragall.

Hi ha també a Catalunya dues institucions eclesials que des de les seves seus desenvolupen activitats diverses. Una d'elles és la Fundació Migra Studium, de la Comnynia de Jesús a Barcelona, que es proposa crear ponts de trobada i diàleg especialment amb les persones immigrants. Desenvolupa una àrea d'acció social i una àrea d'estudis. Cal esmentar també el Monestir de Montserrat, el qual, tot i no tenir una estructura permanent interreligiosa col·labora activament amb el DIM i acull sovint esdeveniments interreligiosos, com han estat

L'Església catòlica catalana, a diferents nivells, està intentant respondre als reptes que representen les altres religions cada vegada més presents a la nostra terra.

l'Assemblea Interreligiosa de 2004 i l'Encontre i Declaració de Montserrat de 2007.

Conclusió

El tema interreligiós amb vint anys ha passat a ser una qüestió candent i que desperta un interès creixent. Alhora està creant una nova situació i una nous problemes que no són de fàcil solució, en part perquè sembla que només estem a l'inici d'una etapa de diversificació religiosa. L'Església catòlica catalana, a diferents nivells, està intentant respondre als reptes que representen les altres religions cada vegada més presents a la nostra terra. Algunes iniciatives són encara molt tendres, altres tenen ja més solera. Caldrà molta imaginació i tenacitat per estar a l'alçada dels temps.